

Geografická analýza vybraných populačních a sídelních charakteristik Krkonoš (1850–2001)

Geographical analysis of selected population and settlement characteristics of the Giant Mountains (1850–2001)

Pavel Klapka¹ & Stanislav Martinát²

¹Geografický ústav PřF MU, Kotlářská 2, 611 37 Brno, p.klapka@mail.muni.cz

²Ústav geoniky AV ČR, pobočka Brno, Drobného 28, 602 00 Brno, martinat@geonika.cz

Príspevek se zabývá vybranými populačními a sídelními charakteristikami, jejich prostorovou a časovou dynamikou v oblasti Krkonoš. Hledá souvislosti mezi jednotlivými kvantitativními a kvalitativními charakteristikami obyvatelstva pohoří. V závěru jsou naznačeny hlavní možnosti dalšího výzkumu v oblasti geografie obyvatelstva a sídel.

Our contribution deals with selected population and settlement characteristics, their spatial and temporal dynamics in the Giant Mountains (Krkonoše in Czech). It seeks links among particular quantitative and qualitative population characteristics. Main research directions of population and settlement geography are outlined in the conclusion.

Klíčová slova: obyvatelstvo, sídla, časoprostorová komparace, Krkonoše
Keywords: population, settlement, spatiotemporal comparison, the Giant Mts.

ÚVOD

Krajina Krkonoš je již po staletí obydlena a využívána člověkem. Prostorové aspekty tohoto využívání, jeho délka a intenzita jsou různé, nicméně stěží nalezneme v pohoří partii, které by nebyly člověkem ovlivněny. Lidská činnost a její důsledky jsou tedy neoddelitelnou částí krajinné struktury, krajinného rázu i genia loci Krkonoš. Proto je důležité při komplexním výzkumu Krkonoš brát ohled nejen na přírodní aspekty pohoří, ale také na antropogenní faktor, jehož působení v Krkonoších vyústilo vesměs ve vznik harmonické kulturní krajiny, byť především v posledních 30–40 letech převážily vlivy nepříznivé. Nositelem těchto vlivů je lidská populace a dynamika jejích prostorových kvantitativních a kvalitativních změn. Sledování demografických charakteristik krkonošského obyvatelstva tedy může přispět i k poznání a pochopení procesů, které se v krkonošské krajině odehrávaly a odehrávají.

Účelem příspěvku je uvedení problematiky geografie sídel a obyvatelstva do oblasti Krkonoš. Tato geografická disciplína se věnuje širokému spektru problémů souvisejícími se sídelními a populačními charakteristikami, přičemž na úvod vybíráme ty nejzajímavější. Cílem je tedy provedení geografické analýzy vybraných populačních charakteristik v období 1850, respektive 1869 až 2001¹,

---

¹ V roce 1869 bylo provedeno první sčítání lidu na našem území. Retrospektivní lexikon obcí ČSSR však obsahuje i data za rok 1850, nejsou však dostupná pro všechny územní jednotky a jejich spolehlivost není tak vysoká.

pro které existují srovnatelná statistická data. Zaměříme se jednak na kvantitativní populační charakteristiky a jednak na jejich kvalitu, která je vyjádřena na straně jedné prostorovými a na straně druhé sociokulturními souvislostmi. K prvnímu typu ukazatelů řadíme počet obyvatel a počet objektů, k druhému pak národnost obyvatelstva, jeho náboženské vyznání a využití objektů, přičemž se zaměřujeme na to, zda jsou využívány pro trvalé bydlení či rekreační účely, což je z hlediska antropického tlaku na krajinu rovněž poměrně důležité. Změny těchto vybraných charakteristik se pokoušíme interpretovat v územně historických souvislostech.

METODIKA

Zájmová oblast je vymezena jako území obcí, do nichž zasahuje česká část Biosférické Rezervace Krkonoše/Karkonosze. Takto vymezené území sice v několika případech překračuje obecně uznávané přírodně-kulturní hranice Krkonoš (větší část území města Trutnov, podstatná část obce Kořenov a pravobřeží Jizery pod Jabloncem nad Jizerou), nicméně z hlediska zvolené metodiky se těmto oblastem vyhnout nemůžeme. Navíc je možné provést komparaci vlastních Krkonoš a jejich podhůří, které je v oblasti humánní geografie s pohořím těsně spjata, ať již administrativně či socioekonomickými vazbami.

Základními územními jednotkami, pro které byly populační charakteristiky zjišťovány, jsou katastrální území v administrativním vymezení k datu posledního sčítání (2001). Do těchto jednotek byly přepočítány údaje z dřívějších sčítání, pokud to situace vyžadovala. Vzhledem k různé dostupnosti údajů během sledovaného období jsme byli nuceni přistoupit k následujícím úpravám. V Retrospektivním lexikonu² jsou sloučena katastrální území Maršov I, Maršov II a Maršov III pod názvem Dolní Maršov, dále Velká Úpa I a Velká Úpa II jako Velká Úpa, Prkenný Důl a Vernířovice pod názvem Prkenný Důl a konečně Mladé Buky a Sklenářovice jako Mladé Buky. V mapové interpretaci dat týkajících se změn počtu obyvatelstva jsme tedy za Dolní Maršov, Velkou Úpu, Prkenný Důl a Mladé Buky pro příslušná výše zmíněná katastrální území použili stejné údaje. To s sebou přináší jistou drobnou chybu především v případě Vernířovic a Sklenářovic po 2. světové válce, kdy tyto obce již neexistovaly. Na druhou stranu je při použití relativních čísel tento postup možný.

Data týkající se národnosti a vyznání jsou dostupná pro všechna katastrální území pro rok 1921, respektive 1930. Pro rok 2001 byly tyto charakteristiky zjišťovány pouze do úrovně obcí, a to z toho důvodu, že slouží pouze jako referenční k údajům z roku 1921, respektive 1930. Údaje týkající se počtu objektů i jejich využití jsou dostupné pro rok 1991, pro ostatní roky existují údaje pouze o počtech objektů v katastrálních územích.

Základní geografickou metodou aplikovanou v tomto článku byla časová a prostorová komparace vybraných dat. Hlavním účelem výzkumu bylo zhodnocení změn populačních charakteristik jako reakce na významné ekonomické a politické disturbance v průběhu posledních 150 let, přičemž nemuselo jít nutně o změny negativní, které narušily „normální“ demografický vývoj podle obecných demografických zákonitostí. Vývoj počtu obyvatelstva za celé období byl sledován jednak za celé zájmové území a jednak za čtyři typologicky odlišné skupiny sídel: hlavní horská střediska, podhorská města, horské obce a podhorské obce.

Pro kvantitativní analýzu byla porovnávána sčítání z let 1890 a 1869, která zachytila změny způsobené průmyslovou revolucí, dále sčítání z let 1921 a 1910 rámuující 1. světovou válku, 1961 a 1930 hodnotící 2. světovou válku a její důsledky a nakonec 2001 a 1991 reflektující vývoj po pádu komunistického režimu a návrat k demokratickým principům a tržním vztahům. Analýza vybraných kvalitativních populačních charakteristik je založena na údajích z roku 1921 (národnost) a 1930 (vyznání). Komparace s rokem 2001 má větší význam pouze u náboženského vyznání, v případě národnostního složení obyvatelstva je vyhodnocení údajů daleko méně zajímavé, neboť území Krkonoš je po odsunu německého obyvatelstva po roce 1945 z národnostního hlediska prakticky homogenní.

---

² Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970.

Co se týče počtu objektů a jejich využití z hlediska rekreace byly porovnány roky 1991 a 1921. Pro rok 1991 jsou totiž dostupné informace o rekreačních objektech, rok 1921 byl vybrán z toho důvodu, že v důsledku 1. světové války a rozpadu Rakouska-Uherska poklesl význam cestovního ruchu ve srovnání s rokem 1930 nebo s roky předcházejícími, čímž je poněkud eliminován nedostatek informací o rekreačním využívání objektů v období před 2. světovou válkou.

Důležitou součástí je i geografická analýza těchto změn a jejich časoprostorová interpretace za předpokladu, že existují komplexní vztahy mezi přírodním prostředím, sociokulturními charakteristikami obyvatelstva a politickoekonomickou situací. Na dva posledně jmenované faktory nebyl totiž během období socialismu kladen na rozdíl od přírodních věd patřičný důraz.

VÝSLEDKY A DISKUSE

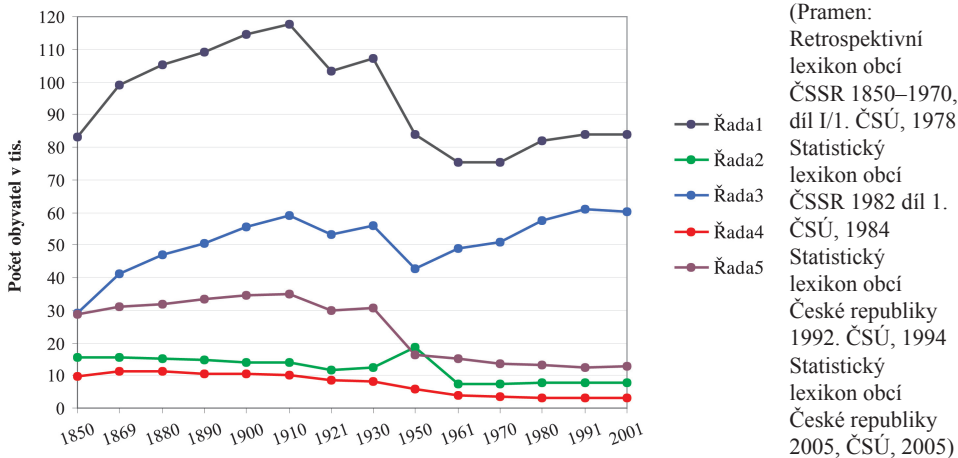
Nejprve se krátce podívejme na vývoj počtu obyvatelstva podle typologických skupin obcí v zájmovém území v období 1850–2001.³ Počet obyvatel Krkonoš stoupal poměrně rychle až do roku 1910, kdy dosáhl maximální výše 177 788. Pak následoval pokles způsobený 1. světovou válkou a po dočasném nárůstu během období první Československé republiky zažily Krkonoše dramatický pokles obyvatelstva v důsledku 2. světové války, kdy minimum bylo dosaženo v letech 1961 až 1970 (75 500 obyvatel, což je 42,5 % ve srovnání s rokem 1910). Poté počet obyvatel mírně narůstal až na 83 966 v roce 2001, což činí 47,2 % dosaženého maxima (Graf 1. – řada 1).

Pokud se však podíváme na vývoj počtu obyvatel hlavních horských středisek, mezi něž řadíme Janské Lázně, Harrachov, Pec pod Sněžkou, Rokytnici nad Jizerou a Špindlerův Mlýn (Graf 1. – řada 2), zjistíme, že zde počet obyvatel od poloviny 19. století mírně klesal až do roku 1921 na 11 681 (na 74,9 % stavu z roku 1850). Pak začal v těchto střediscích počet obyvatel v souvislosti s rozvojem cestovního ruchu narůstat; v roce 1950 zaznamenáváme extrémní hodnotu nárůstu na 18 543 obyvatel (o 37 % ve srovnání s rokem 1921). Za tento skok jsou odpovědné nárůsty na katastrálních územích Bedřichova, Špindlerova Mlýna, Pece pod Sněžkou, Janských Lázní a Černé hory. To lze vysvětlit jejich masivním dosídlením bezprostředně po skončení 2. světové války, které však nemělo dlouhého trvání. Následuje tedy minimum roku 1961 (7 520 obyvatel – pokles o 59,5 % oproti roku 1950) a od tohoto roku si počet obyvatel ve velkých horských střediscích zachovává mírně stoupající tendenci, přičemž v roce 2001 dosáhl 7 947 (o 5,7 % ve srovnání s rokem 1961).

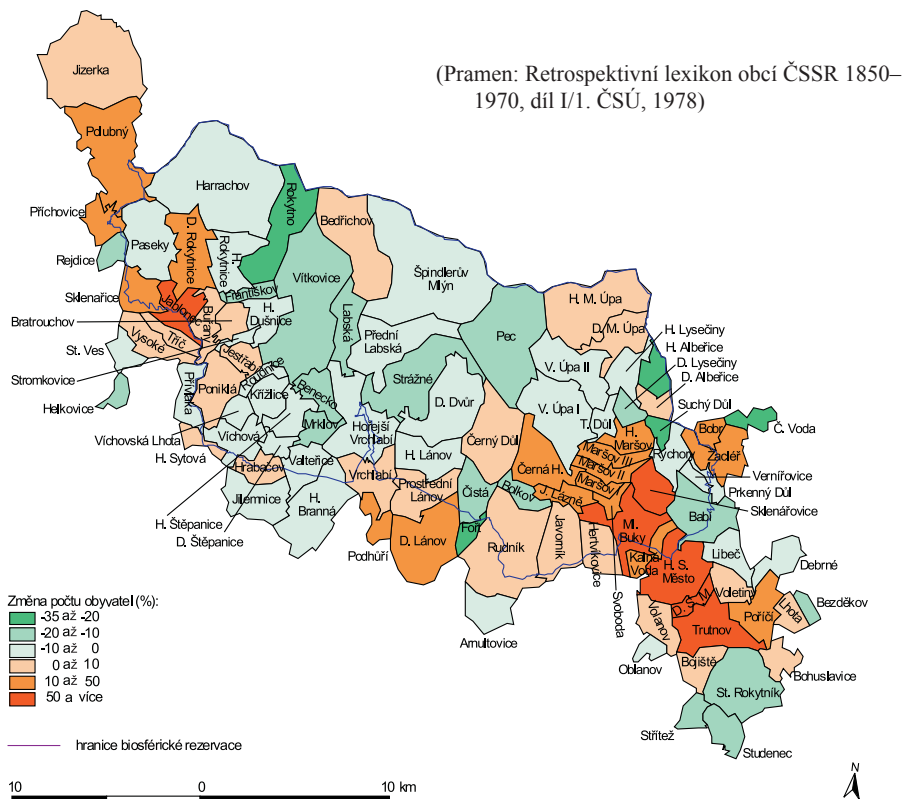
Křivka vývoje počtu obyvatelstva celého území je logicky nejméně kopírována křivkou týkající se relativně lidnatých podhorských měst (Graf 1. – řada 3). Jedná se o Jablonec nad Jizerou, Jilemnici, Svobodu nad Úpou, Trutnov, Vrchlabí, Vysoké nad Jizerou a Žacléř. Ačkoliv v roce 1850 měla tato města prakticky stejně obyvatel jako ostatní podhorské obce (28 796), jejich lidnatost rychle stoupala na 59 117 obyvatel v roce 1910 (více než dvounásobný nárůst). Minimum bylo dosaženo již v roce 1950 (42 985 obyvatel). Do roku 1991 tato města opět rychle rostla, kdy bylo dosaženo maximum (60 852; nárůst o 41,5 % ve srovnání s rokem 1950). V současné době pak počet obyvatel stagnuje (60 142).

Horské obce Benecko, Horní Maršov, Malá Úpa, Paseky nad Jizerou, Strážné a Vítkovice měly ze všech typologických skupin po celou dobu nejméně obyvatel (Graf 1. – řada 4). Počet obyvatel systematicky klesal od roku 1869 do roku 1991 ze 11 233 na pouhých 2 980 (na 26,5 %). Do roku 2001 pak poněkud stoupl (3 134). Zbylé obce, které lze označit jako podhorské, kopírovaly do roku 1950 vývoj v podhorských městech (Graf 1. – řada 5). Pak však v těchto obcích počet obyvatel klesal až na 12 305 v roce 1991. V roce 2001 zaznamenaly mírný nárůst (12 743 obyvatel). Na posledních dvou sledovaných typech sídel (horské obce, podhorské obce) lze dokumentovat po skončení 2. světové války na jedné straně postupující urbanizační tendence, na straně druhé však i jejich nízkou atraktivitu pro příchozí vlny dosídlenců.

³ Údaje za rok 1850 nejsou úplné.

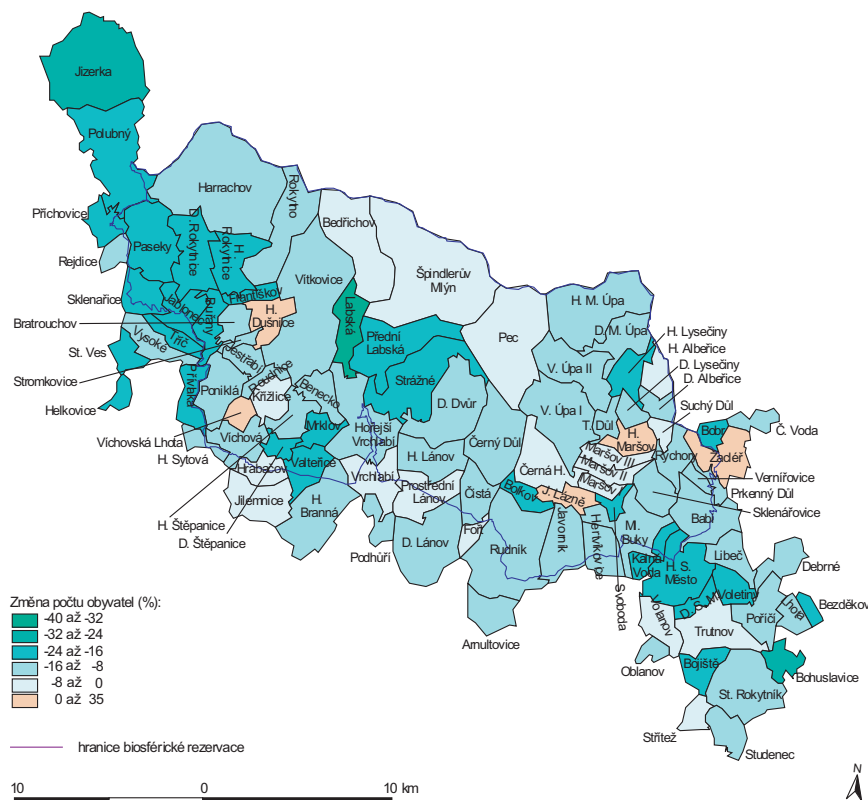
Graf 1. Vývoj počtu obyvatel v letech 1850–2001.
Graph 1. Population development in 1850–2001.

Obr. 1. Změna počtu obyvatelstva v letech 1869–1890.
Fig. 1. Population change 1869–1890.

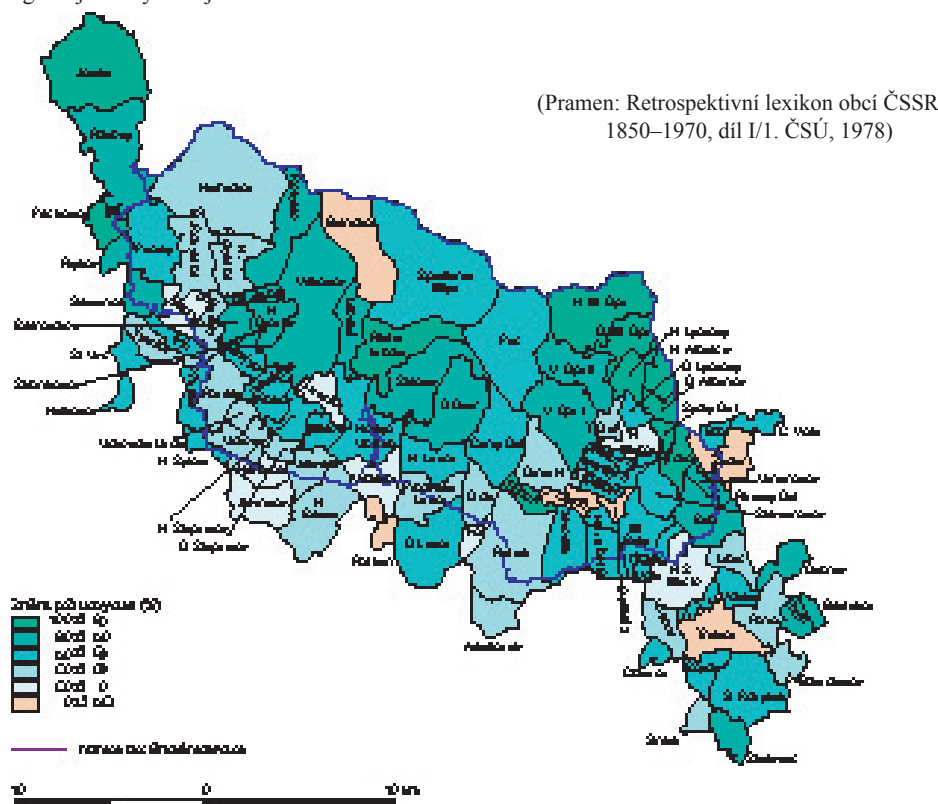
Zaměříme se nyní podrobněji na nejzajímavější pohyby v počtu obyvatel. Prvním zásadním faktorem ovlivňujícím tyto změny, které lze dokumentovat daty z moderních censů, je průmyslová revoluce doprovázená urbanizačními procesy. Její finální fáze v Krkonoších skončila okolo roku 1890. Význačuje se především přesuny obyvatelstva z horských poloh do měst v podhůří. Nárůst obyvatelstva, který byl vázán především na textilní průmysl závislý na vodě, je patrný zejména v údolí Úpy mezi Horním Maršovem a Poříčím a v údolí Jizery mezi Dolní Rokytnicí a Horní Sytovou. Podobný nárůst lze zaznamenat i v údolí Labe, Malého Labe, Čisté, Herlíkovického potoka a v Žacléři, kde k němu přispěl i rozvoj těžby černého uhlí. Další změnou, kterou je možné dokumentovat, je až na výjimky pokles obyvatelstva v horských obcích a v obcích, kde se průmyslová výroba nerozvíjela (např. Fořt, Helkovice, Černá voda apod.). Na Obr. 1. jsou tedy zřetelné průmyslové pásy podél vodních toků a podél jižního okraje pohoří, zatímco centrální části pohoří zaznamenaly pokles obyvatelstva.

Další výraznou změnu zaznamenalo krkonošské obyvatelstvo za 1. světové války v důsledku válečného demografického propadu (nižší sňatečnost, nižší porodnost kombinovaná s vysokou úmrtností). Počty obyvatel klesly téměř ve všech sledovaných katastrálních územích, přičemž maximální úbytek dosahoval téměř 40 % (Labská). Nejčastěji se poklesy vyskytovaly v intervalu 0–20 %. Nejvýraznější přírůstek zaznamenaly Janské Lázně (33,6 %), ostatní přírůstky nepřesáhly 5 % (Obr. 2.). V tomto období prakticky nelze vysledovat geografické zákonitosti úbytku obyvatelstva.

Obr. 2. Změna počtu obyvatelstva v letech 1910–1921.
(Pramen: Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970, díl I/1. ČSÚ, 1978)
Fig. 2. Population change in 1900–1921.

V mezidobí let 1930–1961 zaznamenáváme nejrazantnější negativní populační změny z celého sledovaného období. Proběhla 2. světová válka s podobnými demografickými důsledky jako předchozí světový konflikt. V tomto případě však byla následována masivní nucenou migrací německého obyvatelstva. Dochází zde k plošnému úbytku počtu obyvatelstva, nicméně tyto úbytky lze geograficky diferencovat. Největší úbytky zaznamenaly německé horské obce východní části Krkonoš, které již nebyly znovu dosídleny. V extrémních případech (Vernířovice, Sklenářovice) došlo k likvidaci celých obcí.⁴ Největší úbytky trvale bydlícího obyvatelstva registrujeme v Horních Albeřích, Suchém Dole, Horních Lysečínách, Rýchorách a Bolkově, kde přesáhly 90 %. V ostatních německých horských a podhorských venkovských oblastech se úbytky pohybovaly mezi 65 a 90 %, v případě velkých rekreačních středisek mezi 30–50 %. Průmyslová centra zaznamenala úbytky nižší (do 30 %) v důsledku relativně úspěšného dosídlení. V několika případech počet obyvatel dokonce vzrostl (Podhůří, Svoboda na Úpou, Trutnov, Žacléř). Další přírůstky byly zaznamenány v Janských Lázních a v Bedřichově, které můžeme dát do souvislosti s rozvojem cestovního ruchu (lázně, vojenská zotavovna vyžadující větší počet pracovních sil). V českých obcích je patrný přirozený vývoj v souvislosti s urbanizačními procesy (maximální úbytky jsou zde okolo 60 % u odlehlých horských a podhorských obcí Horní Dušnice, Roudnice, Bratrouchov, Sklenářice, Stará Ves, Přívlaka). Z Obr. 3. jsou jasně viditelné oblasti německého horského osídlení ve východních a středních Krkonoších a také pás podhorských obcí s nižšími úbytky vázaný na hlavní komunikaci Trutnov – Liberec, kde neregistrujeme výraznější souvislost s národnostní strukturou.

Obr. 3. Změna počtu obyvatelstva v letech 1930–1961.

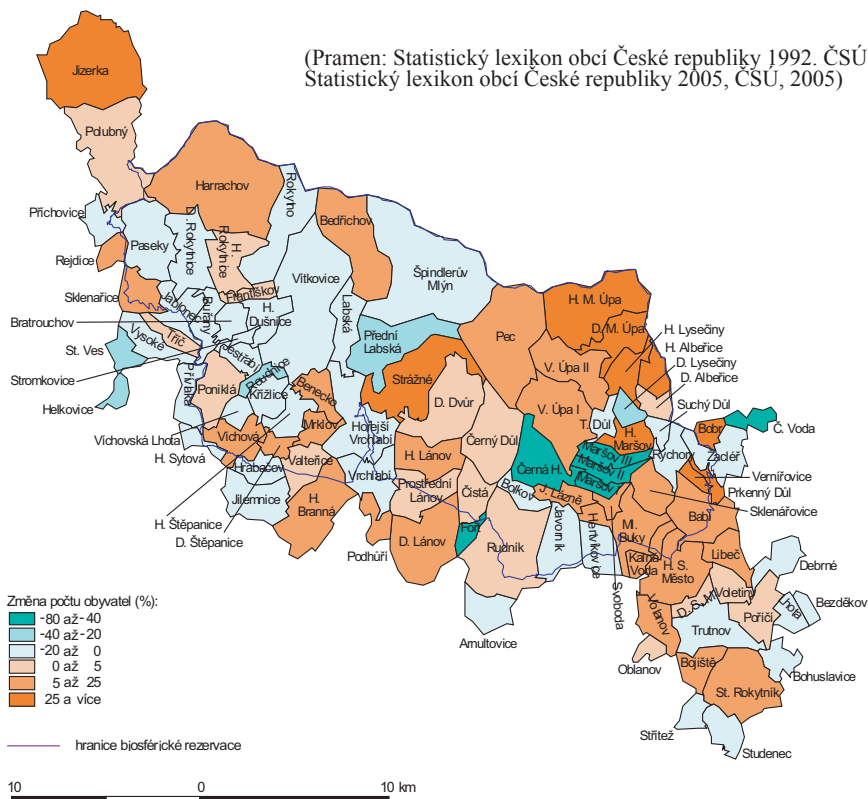
Fig. 3. Population change in 1930–1961.

⁴ Data za tyto obce v Retrospektivním lexikonu obcí zcela chybí a proto byly sloučeny Vernířovice s Prkenným Dolem a Sklenářovice s Mladými Buky. Tyto údaje v mapách týkajících se období po roce 1945 není tedy možno považovat za relevantní.

Se změnou politických a ekonomických podmínek na přelomu 80. a 90. let 20. století nastávají i změny i v populačních trendech. V případě zkoumaného území Krkonoš největší úbytky obyvatelstva (více než 30 %) zaznamenáváme v odlehlých horských a podhorských obcích (Černá Voda, Dolní Lysčiny, Fořt, Labská), ve větších obcích se úbytky pohybují do 30 % (Obr. 4.). Přírůstky počtu obyvatel jsou naopak patrné jednak v atraktivních horských střediscích, jednak v zázemí podhorských měst.

První jev je markantnější v Krkonoších východních (Pec pod Sněžkou, Velká Úpa, Horní a Dolní Malá Úpa, Horní Albeřice, Horní Lysčiny) a v části středních (Strážné, Dolní Dvůr, Černý Důl), které jsou z hlediska cestovního ruchu atraktivnější. Nárůsty jsou však patrné i u horských středisek v západní části Krkonoš (Bedřichov, Harrachov, Horní Rokytnice). Pravděpodobně působí také fakt, že východní Krkonoše byly po odsunu německého obyvatelstva více vylištěné než jejich západní část. V neposlední řadě k tomuto vývoji přispěla i nemožnost soukromých podnikatelských aktivit. Nicméně je nutno brát úvahu, že, procentuální nárůsty počtu obyvatel u menších horských obcí (větší než 100 %) jsou obané nízkým výchozím stavem počtu obyvatel.

Druhý jev se obecně vyznačuje stěhováním movitější části městské populace do venkovského prostoru. Nejvíce se projevuje v širším okolí Trutnova, a to nejen v jeho integrovaných obcích (Babí, Starý Rokytník, Libeč, Volanov), ale i například v Mladých Bucích, Prkenném Dole a Bobru, které již administrativně spadají pod jiné obce (mezi 20–30 %). V menší míře jsou tyto procesy patrné i v zázemí Vrchlabí a Jilemnice (suburbanizace).

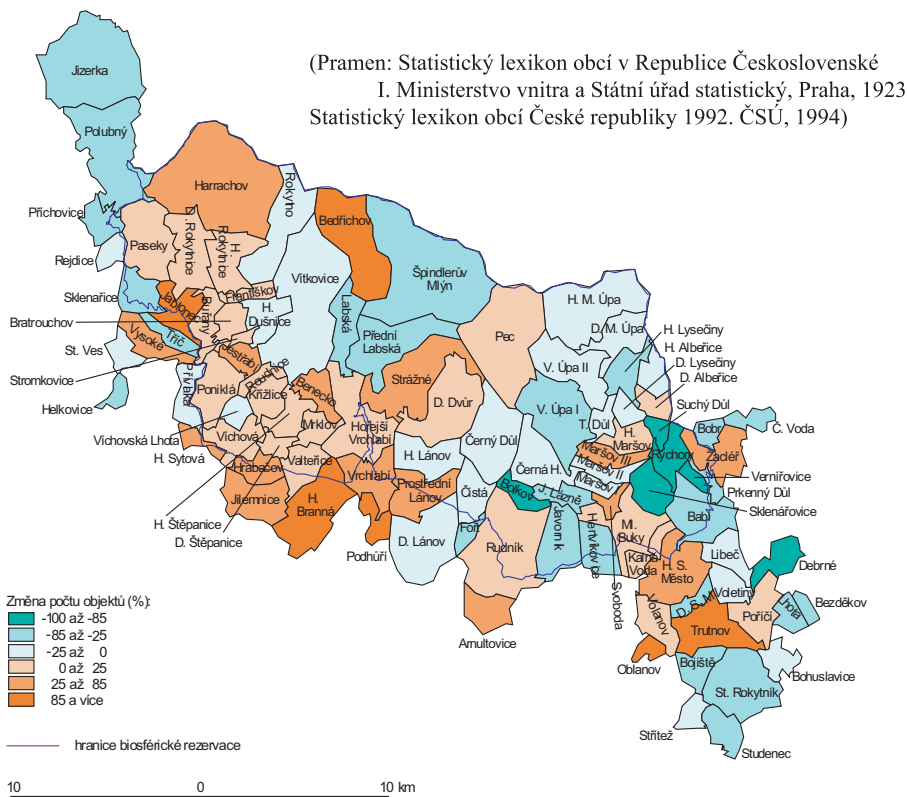

Obr. 4. Změna počtu obyvatelstva v letech 1991–2001.
Fig. 4. Population change in 1991–2001.

Z Obr. 4. je zřetelně viditelný nárůst obyvatelstva ve východní polovině Krkonoš, který je dán přítomností Trutnova jako největšího města ve sledované oblasti a větší přírodní a tím pádem i podnikatelskou atraktivitou této části pohorí. Obce západních Krkonoš, s výjimkou turistických středisek středního a vyššího významu, zaznamenala pokles obyvatelstva. Zatímco přírůstky v zázemí podhorských měst se rekrutují z městských center, čili se ve větší míře jedná o obyvatelstvo autochtonní, horská střediska zvýšila počet svých obyvatel především díky trvale bydlicím majetelům rekreačních objektů, kteří pocházejí především z velkých měst České republiky (Praha, Hradec Králové, Pardubice, Liberec).

Dosavadní údaje se týkaly trvale bydlicího obyvatelstva. S rozvojem cestovního ruchu však v území pobývá i významná část dočasných obyvatel, rekreatantů. Protože však data týkající se jejich počtu jsou obtížně dostupná, pokusili jsme se identifikovat význam rekreace pro antropické zatížení území na základě změny počtu objektů a jejich využití⁵. Jsme si však vědomi, že ani tyto údaje nedosahují vzhledem k rozdílné kapacitě a zařazení jednotlivých objektů žádoucí přesnosti. Přesto tato data lze využít při znalosti změny počtu obyvatel k hrubému odhadu reálného zatížení krajiny přítomnými osobami, tedy včetně rekreatantů.

V roce 1921 bylo v celém zájmovém území registrováno 15 601 objektů, do roku 1991 byl zaznamenán jejich 11,9 % nárůst. Nejvýznamnější nárůsty počtu objektů v tomto období evidujeme v podhorských městech (nad 70 % – Trutnov, Vrchlabí, Jilemnice, Vysoké nad Jizerou), relativně nižší nárůsty pak v horských střediscích (Bedřichov, Pec pod Sněžkou, Harrachov, Horní Rokytnice,

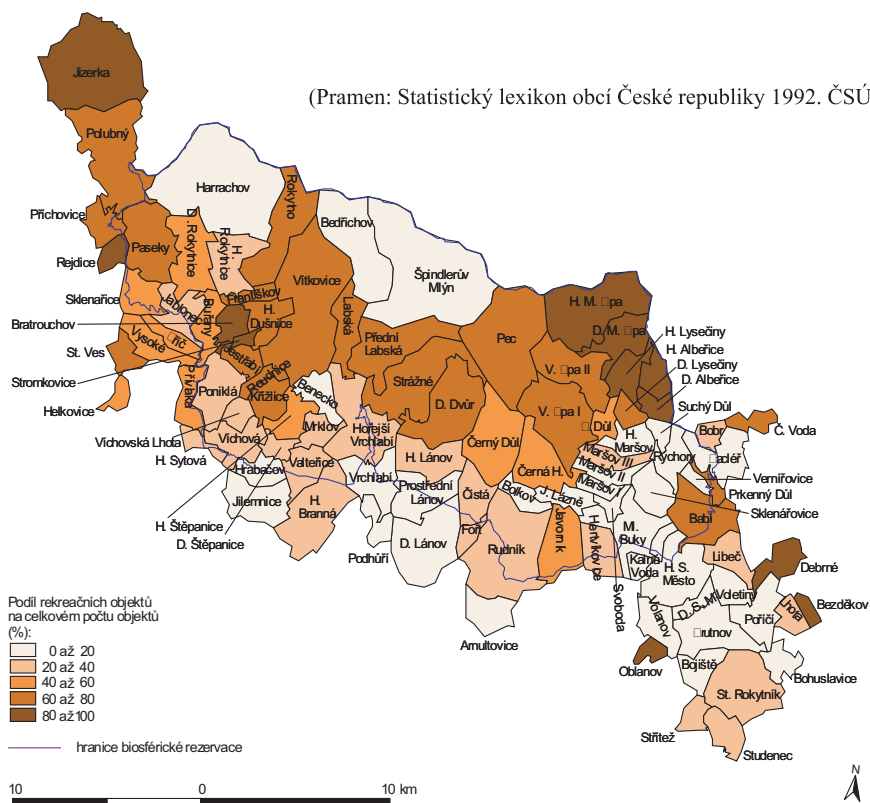
Obr. 5. Změna počtu domů v letech 1921 a 1991.

Fig. 5. Change in the number of houses in 1921–1991.

Dolní Rokytnice, Benecko, Strážné). Procentuálně nejvyšší nárůst počtu objektů (313,9 %) byl zjištěn v Oblanově, což je způsobeno mohutnou výstavbou rekreačních objektů v rekreační oblasti Dolce u Trutnova. Nejrazantnější úbytky jsou patrné v Suchém Dole, Sklenářovicích, Rýchorách a Vernířovicích (100 %). Tato sídla byla po odsunu německého obyvatelstva zrušena. Těmto téměř absolutním hodnotám se blíží také Bolkov a Debrné (nad 95 %). V dalších 10 horských obcích evidujeme úbytky počtu objektů v rozmezí 40–60 %. Obecně lze tedy říci, že ve sledovaném období přírůstek počtu subjektů nastal v bývalé české jazykové oblasti, městech a rekreačních střediscích. Na druhou stranu plošné úbytky jsou viditelné v celé bývalé německé jazykové oblasti (Obr. 5).

Interpretace Obr. 5. dává význam pouze v souvislosti s Obr. 6., který zobrazuje zastoupení rekreačních objektů na celkovém počtu objektů v roce 1991. Z logiky věci vyplývá, že nejnižší podíl těchto objektů nalezneme ve městech, případně v méně atraktivních lokalitách (0–20 %). Příčinou nízkého podílu rekreačních objektů v další skupině katastrů (Harrachov, Bedřichov, Špindlerův Mlýn, Janské Lázně) je fakt, že zde jednak trvale bydlí větší počet obyvatel než například v Peci pod Sněžkou a jednak je zde rekreace koncentrována spíše do vysokokapacitních ubytovacích zařízení. Oblasti s vysokým zastoupením rekreačních objektů (60–100 %) tvoří západovýchodní pás v horské části Krkonoš, bodově se vyskytují v zázemí města Trutnov.

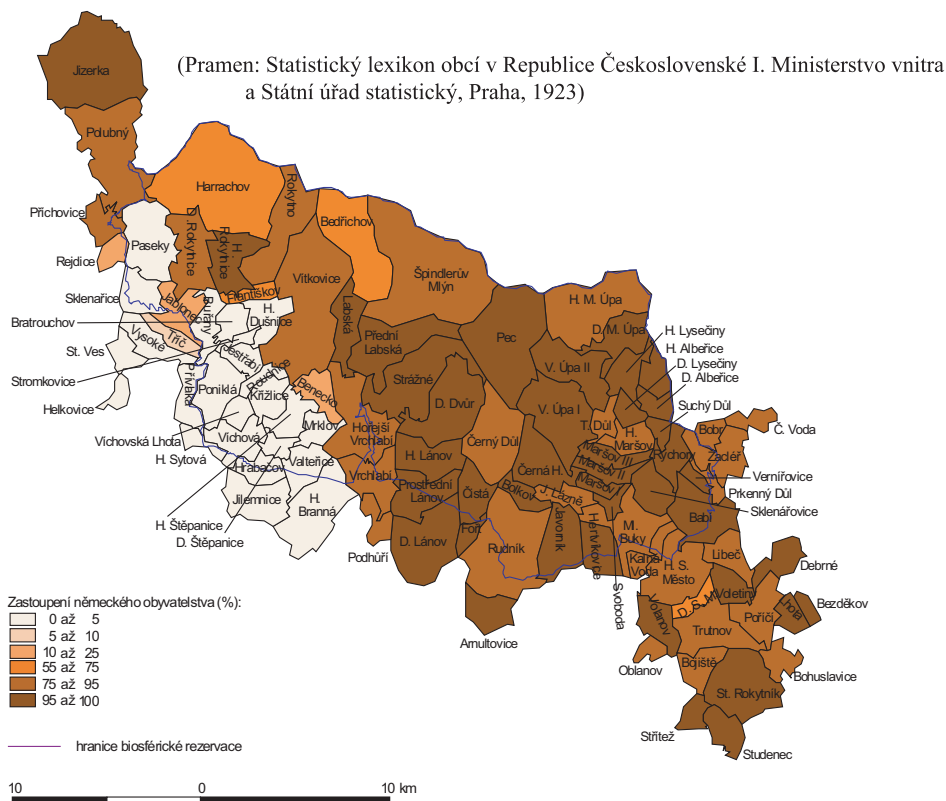
Obr. 6. Zastoupení rekreačních objektů v roce 1991.

Fig. 6. Representation of recreation houses in 1991.

⁵ Objektem se rozumí domy opatřené popisným číslem.

První z kvalitativních charakteristik, jimiž se v tomto příspěvku zabýváme, je národnostní složení obyvatelstva a jeho změny mezi roky 1921 a 2001. Prvně jmenovaný rok považujeme pravděpodobně za nejilustrativnější obrázek zdejších národnostních poměrů za období 1850–1945. Data z předchozího a následujícího sčítání (1910 a 1930) jsou dle našeho názoru zkrácenější, ať již ve prospěch jedné či druhé strany. V roce 1921 (Obr. 7.) tak v celém zájmovém území žilo 69,5 % obyvatel, kteří se hlásili k německé národnosti, a 29 % obyvatel k národnosti československé, tedy prakticky české (sčítání z roku 1921 definovalo národnost jako kmenovou příslušnost, jejímž vnějším znakem je zpravidla mateřský jazyk).

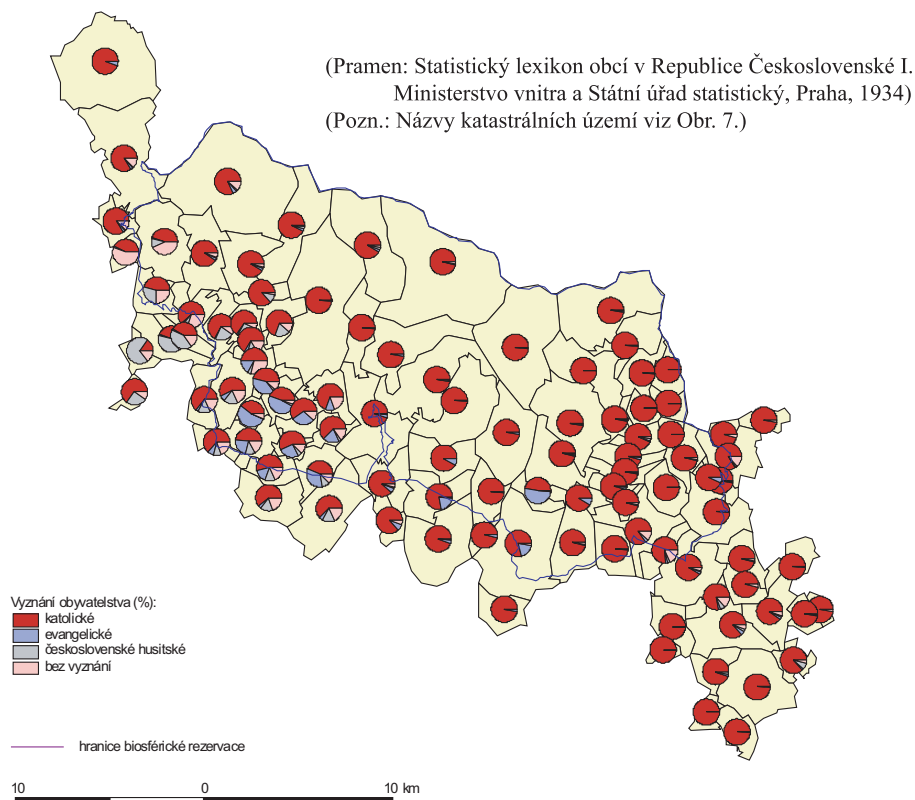
Více než 95 % německého obyvatelstva žilo v 42 katastrálních územích, více než 95 % českého obyvatelstva registrujeme v 23 katastrálních územích. Relativně nejvyrovnanější poměr mezi oběma národnostmi byl zaznamenán ve Františkově (57 % Němců) a Dolním Starém Městě (65 %). V ostatních případech neklesal podíl Němců pod 70 %, respektive podíl Čechů pod 76 %. Srovnáme-li Obr. 7. s Obr. 3. (Změna počtu obyvatel v letech 1930–1961), německé oblasti korespondují s oblastmi nejvyšších úbytků obyvatelstva. Česká jazyková oblast zaujímá jihozápadní partii území a souvisí s existencí historické zemské cesty spojující Prahu s Vratislaví. Tyto zemské cesty se staly osami slovanského osídlení, zatímco území od nich vzdálenější byla kolonizována německým etnikem v pozdějších obdobích.

Obr. 7. Zastoupení německé národnosti v roce 1921.
Fig. 7. Representation of the German nationality in 1921.

Do roku 2001 se národnostní struktura území zcela změnila. Po odsunu německého obyvatelstva se Krkonoše staly téměř homogenní českou oblastí. Nicméně i v tomto období jsou patrná rezidua dlouhodobého německého osídlení oblasti. Patří k nim především Žacléř, kde se 10,3 % Němců udrželo díky potřebě pracovních sil v černouhelných dolech. Více než 2 % podíl evidujeme v Horním Maršově (4,7 %), Peci pod Sněžkou (4,2), Malé Úpě (3,6 %) a Mladých Bucích (2,9 %).

Druhou kvalitativní populační charakteristikou je vyznání obyvatelstva. Srovnáváme roky 1930 a 2001, kdy opět předpokládáme nejmenší zkreslení dat. V roce 1930 se obyvatelstvo hlásilo k většímu počtu vyznání než v období Rakouska-Uherska, v roce 2001 již opadla módní vlna hlášení se k církvím, která se vzdmula po roce 1990 a kterou zachycuje sčítání z roku 1991.

Obr. 8. Vyznání obyvatelstva v roce 1930.

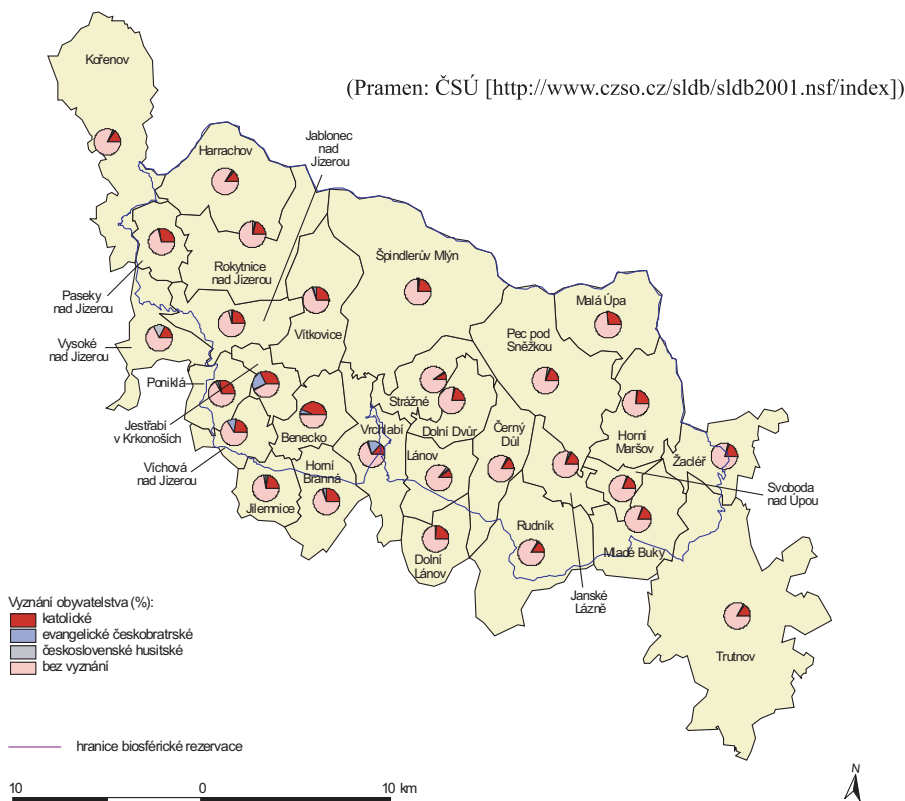
Fig. 8. Faith of population in 1930.

V roce 1930 žilo ve sledovaném území 80,5 % obyvatel katolického vyznání, 5,1 % evangelického, 4,4 % československého a 7,5 % se nehlásilo k žádnému vyznání. Katolické vyznání velmi výrazně převažovalo v německy mluvících oblastech, kde prakticky neklesalo pod 90 %. Výjimkami byly průmyslové katastry (Dolní Staré Město, Kalná Voda, Mladé Buky, Žacléř, Horní Staré Město, Podhůří, Vrchlabí) či oblast mezi Lánovy a Rudníkem, kde bylo poměrně silně zastoupeno luteránské vyznání (Bolkov 52,4 %, který je tak jediným německým katastrem, kde nepřevládá katolické vyznání, Prostřední Lánov, 21,6 %, Rudník, 18,6). V českých oblastech se zastoupení katolického vyznání výrazně snižuje a pohybuje se mezi 40–50 % v případě obcí pásu podél Jizery a Jizerky mezi

Vysokým nad Jizerou a Jilemnicí (Jestřábí, Křížlice, Paseky, Vichová, Sklenářice, Tříč či Vysoké nad Jizerou) a mezi 50–70 % v případě obcí ležících severovýchodně od tohoto pásu (např. Benecko, Horní Dušnice, Jablonec nad Jizerou, Hrabačov či Poniklá).

Česky mluvící oblasti (cf. Obr. 7.) jsou typické vyšším podílem obyvatelstva bez vyznání, který se pohybuje nejčastěji mezi 10–20 %, přičemž v Rejdicích dokonce dosahuje 53,6 %, v Jablonci nad Jizerou 29,5 % a ve Sklenářicích téměř čtvrtiny obyvatelstva. Analyzujeme-li zastoupení věřícího obyvatelstva v českých obcích (jiného než katolického), zjišťujeme, že obyvatelstvo evangelického vyznání se koncentruje především na Jilemnicku (Vichovská Lhota 52,7 %, Křížlice 48,4 %, Roudnice 37,4 %), zatímco obyvatelstvo československého husitského vyznání převažuje na Vysocku (Stará Ves 69,3 %, Tříč 41 %, Vysoké nad Jizerou 39,8 %).

Zatímco německé oblasti vykazují z prostorového hlediska vysoký stupeň homogenity vyznání, v českých oblastech je struktura vyznání mnohem složitější a vyváženější, přesto lze v nich vysledovat určité geografické zákonitosti. Oblast Vysocka se vyznačuje relativně nižším podílem katolíků a významným zastoupením československého husitského vyznání, v pásu podél Jizery a Jizerky mezi Poniklou a Jilemnicí jsou katolíci zastoupeni více než z poloviny a rovněž je zde významné zastoupení obyvatelstva bez vyznání. Konečně oblast severovýchodně od tohoto pásu je typická vyšším zastoupením evangelíků a poměrně významným procentem obyvatelstva bez vyznání (Obr. 8.).

Obr. 9. Vyznání obyvatelstva v roce 2001.

Fig. 9. Faith of population in 2001.

V roce 2001 byla geografická distribuce obyvatelstva podle vyznání ve srovnání s rokem 1930 zcela odlišná. Vlivem poválečného historického vývoje dochází k ateizaci české společnosti, což podpořeno odsunem katolického německého obyvatelstva a částečným dosídlením znamenalo kompletní změny této charakteristiky. V celém území výrazně převažuje obyvatelstvo bez vyznání (Obr. 9.). Přesto jsou stále patrné původně české oblasti jihozápadních Krkonoš, kde je dosud zvýšený podíl obyvatelstva evangelického a československého husitského vyznání. Je možno také konstatovat, že vyšší podíl věřících se vyskytuje v menších obcích a paradoxně také v původně české jazykové oblasti. V obcích původně německé části zájmového území je viditelný nižší podíl věřícího obyvatelstva.

ZÁVĚR

Úvodní příspěvek do problematiky geografie sídel a obyvatelstva prokázal vzájemnou závislost základních vybraných kvantitativních a kvalitativních populačních charakteristik v oblasti Krkonoš. I šest dekad po odsunu německého obyvatelstva lze stále vymezit bývalé německé oblasti na základě většiny dnešních statistických údajů, což platí pro počet obyvatel, počet a využití objektů či vyznání obyvatelstva, jejichž analýza byla předmětem našeho článku. Změny populačních charakteristik se také významně projevují v krajinné struktuře (KLAPKA & al. 2005).

Naší snahou nebylo podat vyčerpávající analýzu demografických charakteristik, spíše se zaměřit na časoprostorovou dynamiku a interpretaci nejzajímavějších dat. Stejně kritérium bylo uplatněno i pro volbu časových horizontů. Současně jsme chtěli poukázat na možnosti a směry dalšího krkonošského výzkumu z pohledu této disciplíny humánní geografie, který je možné provést jak na základě analýzy historických tvrdých dat, tak na základě aktuálních statistických údajů.

Příští výzkum lze orientovat například na analýzu trhu práce, ekonomických aktivit, dojížděky do zaměstnání a škol, mikroregionální vztahy, podrobnou funkční a strukturální typologii obcí či kvalitu života místního obyvatelstva a percepce regionu jeho obyvateli, případně návštěvníky. Především analýza vývoje oblasti v horizontu posledních 15 let, řešená metodami humánní geografie, může nastínit perspektivy regionálního rozvoje území, ale také budoucí podobu interakce člověk – krajina.

SOUHRN

Příspěvek se zabývá vybranými kvantitativními a kvalitativními populačními charakteristikami obyvatelstva Krkonoš. Z kvantitativních charakteristik (počet obyvatel, počet a struktura objektů) byly pro analýzu vybrány časové horizonty let 1869, 1890, 1910, 1921, 1930, 1961, 1991 a 2001. Kvalitativní ukazatele jsou reprezentovány údaji o etniku a vyznání obyvatelstva (v letech 1921, 1930, 2001).

Hlavní využitou metodou byla analýza dostupných statistických materiálů v kombinaci s geografickou interpretací získaných prostorových dat. Tato data byla také srovnávána ve vybraných časových horizontech, přičemž byly hledány korelace mezi různými charakteristikami: etnikem, náboženstvím a populačními pohyby.

LITERATURA

KLAPKA P., KRĚMENOVÁ G. & MARTINÁT S. 2005: Selected socioeconomic factors affecting landscape structure: analysis, consequences, sustainability (Vrchlabí and Vimperk regions). Moravian Geographical Reports 13/1: 49–61 .

ČSÚ [<http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/index>].

Statistický lexikon obcí v Republice Československé I. Ministerstvo vnitra a Státní úřad statistický,
Praha, 1923.
Statistický lexikon obcí v Republice Československé I. Ministerstvo vnitra a Státní úřad statistický,
Praha, 1934.
Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850–1970, díl I/1. ČSÚ, 1978.
Statistický lexikon obcí ČSSR 1982 díl 1. ČSÚ, 1984.
Statistický lexikon obcí České republiky 1992. ČSÚ, 1994.
Statistický lexikon obcí České republiky 2005. ČSÚ, 2005.
Územně identifikační registr České republiky.